

Drugič jo je prevedel 1901. leta Vekoslav Benkovič pod lokaliziranim naslovom *Zaloški godec* (Narodna čarobna pravljica s petjem v treh dejanjih).⁸⁴

Ta prevod ni izšel v tisku, temveč se je ohranil samo v dveh prepisih, ki jih hrani zgodovinski del arhiva Narodnega gledališča pod št. 610. Na njih prelagateljevo ime ni navedeno.

Prvič so jo uprizorili v nedeljo dne 22. septembra 1901. in nato 6. oktobra istega leta v režiji Dobrovolnega in to s popolnim uspehom. Kritika je z umevanjem pisala o Tylovem delu, o lepi tendenci te igre, o režiji in tudi o umetniški interpretaciji igralcev, med katerimi so se zlasti odlikovali Deyl, Lier, Lounska in Terševa.⁸⁵

To je vse, kar je bilo prevedeno v slovenščino iz starejših čeških dramatikov — Štěpaneka, Klicpere in Tyla. Mnogo, kar je od tega res živelo na slovenskih odrih, je ostalo samo v rokopisih in prepisih, ki jih še danes hranijo arhivi nekaterih slovenskih čitalnic. Marsikatera dobra stvar sploh ni bila uprizorjena, marsikatera pa je na odru propadla, kar je večinoma zakrivila takratna prevajalska manira — nespretno lokaliziranje in nerodno presajanje iger na slovenska tla, pred čemer je odločno svaril slovenske prevajalce že leta 1873. kritik «Slovenskega Naroda» (najbrž J. Jurčič), poudarjajoč, da «s tem izgube (igre) svojo izvirno vrednost in vendar tudi niso domače, ker se jim pozna tuje mišljenje».⁸⁶

V. Blasco Ibáñez / *Steklina*

Od vseh koncev huerte¹ so prebivalci tekali v kočo Pascuala Caldere in prestopali nje prag z nekako grozo, v kateri se je razburjenje mešalo z bojznijo. — «Kako je malemu? Bolje?» Oče Pascual je v krogu svoje žene, svojih svakinj in celo najbolj oddaljenih sorodnikov, zbranih ob nezgodi, z žalostnim veseljem sprejemal to zanimanje sosesčine za njegovega sina: — Da: dobro se mu godi! Že dva dni ni čutil napadov te strašne «stvari», ki je burila hišo. In molčeči kmetje, Calderovi prijatelji, ali vrle sosede, ki so v ganutju vzklikale, so vtikalj nos med sobne duri in plaho vpraševali: «Kako se počutiš?»

⁸⁴ Gledališki plakat z dne 22. septembra 1901.

⁸⁵ «Ljubljanski Zvon» 1901, 789; «Slovenski Narod» 1901, št. 218.

⁸⁶ «Slovenski Narod» 1873, št. 95.

¹ Obširna ravnica, deloma pokrita z oranževci, na obeh bregovih Guadalaviera.

Calderov edinec je bil ondi, včasi je ležal na ukaz svoje matere, ki si ni mogla misliti bolezní brez sklede juhe in postelje; včasi pa je sedé tiščal čeljust v dlaneh in trdovratno bolščal v najtemnejši kot čumnate. Oče se je z namrščenimi belimi obrvmi šetal pod brajdnikom pred vrati, čim je ostal sam, ali pa je iz gole navade hodil gledat na bližnje njive, pa niti najmanj se mu ni hotelo pripogibatí hrbet, da bi izpulil kak plevel, ki je že požganjal po brazdah. Kaj mu je bilo sedaj do te zemlje, ki sta jo oplodila njegov znoj in sila njegovih mišic? ... Imel je samo tega sina, plod poznega zakona, in to vam je bil trd dečko, delaven in redkobeseden kot oče; vojak rodne grude, vršeč svoje dolžnosti brez pretenj in povelja, vedno pripravljen, zbuditi se sredi noči, kadar je prišel čas zalivanja in ko je bilo treba napajati polje ob zvezdnem svitu; naglo vam je skočil s fantovske postelje na trdi klopi v kuhinji, vrgel raz sebe odeje ter ovčje kože ter obul alparage,² čim je zadonel prvi klic zgodnjega petelina.

Stric Pascual se mu ni nikoli nasmejal. To je bil oče po stari latinski šegi; strašni gospodar, ki po končanem delu sam obeduje, mu pokorno streže žena in stoje čaka poleg njega.

Ali ta resna, negibna naličnica brezpogojnega zapovednika je prikrivala neomejeno občudovanje za tega sina, njegovo najboljšo delo. S kako spretnostjo je naložil dvokolnico! Kako si je prepotil srajco, vihteč lopato s čvrstim mahanjem, da se je na videz hotel prelomiti v pasu! Kdo je jahal kakor on kosmata kljuseta in jim skakal na hrbet s tolikšno milino, opiraje se samo s koncem pletenega črevlja živini ob zadnje noge? ... In ta vrli delavec ni bil ne pijanec ne prepirljivec. Pri srečkanju ob naborih mu je usoda naklonila dobro številko, in o kresu naj bi se poročil z mlado hčerko na sosedni pristavi, ki bi prinesla k hiši svojega tasta in tašče gotovo nekaj kosov sveta. Sreča, častne in mirne rodbinske šege se ne bi prekinile; drug Caldera bi obdeloval zemljo, ki so jo oplodili predniki, kadar bi očku Pascualu opešale moči, medtem ko bi se četa «kotličkarjev»³, vsako leto številnejša, igrala okoli konja, zapreženega v plug, in z neko plahostjo opazovala redkobesednega deda, ki se mu od starosti solzé oči, sedečemu na solncu pred vrati poljske kolibe!

*

Kriste! Kako ginejo človeške sanje! ... Neke sobote, ko se je Pascualček proti polnoči vračal od svoje zaročenke, ga je na stezi

² Konopneno obuvalo.

³ Caldera = kotel.

huerte pes ugriznil; huda nema žival, ki se je pritepla iz sladkor-
nega nasada in v trenutku, ko se je mladenič priklonil, da bi ji
zagnal kamen, mu zasadila čekane v pleče. Mati, ki ga je čakala
ob teh ženitovanjskih nočeh, da bi mu odprla vrata, je pričela
jadikovati ob pogledu na modrikasti polkrog, kjer so bili zobje
rdeče vtisnjeni, in oddrobnela v hišo, pripravljat zdravilnih pijač
in obkladkov.

Dečko se je smejal strahu bore ženske. «Mir, mama, mir!» Saj
ga ni prvič pes popadel. Imel je še odznak ugriza, ki ga je dobil
v svojem detinstvu, ko je šel po polju in metal kamenje pristav-
skemu psu. Stari Caldera je govoril s postelje brez vidnega raz-
burjenja: drugo jutro pojde sin k zdravniku za živino, ki mu bo
rano izžgal z razbeljenim železom. Taka je njegova volja, pa mir
besedil

Mladenič je prebil operacijo neobčutno, kot pristni Maver iz
valencijske huerte. Skratka, štiri dni počitka. Pa še tedaj si ta
pridni delavec ne glede na svojo bolečino ni mogel kaj, da ne bi
pomagal očetu s svojima razbolelima rokama. Zvečer, ko se je
po solnčnem zapadu prikazal na pristavi svoje zaročenke, so ga
vselej izpraševali po njegovem zdravju.

«No, kaj pa tisti ugriz, kako je kaj z njim?» Veselo je sko-
miznil z ramo, ko ga je dekle vprašujoč pogledala, in končno sta
skupaj sedla v enem koncu kuhinje. Ždela sta ondi v nemem
razmišljanju ali pa sta se pomenkovala o bali in postelji, ne da bi
se bila upala približati, strogo in togo, v taki razdalji med seboj,
da «bi mogel srp skozi», kakor je v smehu pravil nevestin oče.

Dober mesec je potekel. Edina mati ni pozabila nesreče. S
plašnim pogledom se je ozirala za sinom ter mu opazovala obličje
z nekako bojaznijo. Jojmel! Nebeška devica! Bog in njegova
sveta mati sta po vsej priliki zapustila huerto! V Templatovi koči
je neko dete trpelo peklenške muke, ker ga je uklal stekel pes.
Ljudje z zakupnih zemljišč so prihajali in strahoma ogledovati
ubogi stvor. Nesrečna mati pa se ni drznila iti tja, kajti mislila
je na lastnega sina: da, tega Pascualčka, visokega in krepkega ko
stolp, je čakala usoda onega nesrečnega otroka...

Neko jutro Pascualček ni mogel vstati s svoje klopčice v
kuhinji: mati mu je pomagala do velike zakonske postelje, ki je
zavzemala del spalnice, najboljše izbe v lesenjači. Mrzlica ga je
tresla, tožil je, da ga mogoče skeli na ugriznjenem mestu. Drgetal
je po vsem životu, tako da je škripal z zobmi, in na oči mu je
legala rumenkasta megla. Tedaj je prijahal na svoji stari kobili

dirjavki najstariji vrač huerte, don José, s svojimi večnimi čistili za vsakovrstne bolezni in s svojimi obezami, namočenimi v razsolu za rane. Ob pogledu na bolnika je zlokobno zamahnil: O, zelo resno! Slučaj se je zdel tako tehten, da je treba po kakega velikega mojstra v zdravilstvu, kakršni bivajo v Valenciji in ki vedó več kot on.

Caldera je napregel svoj pokriti voz na dveh kolesih in spravil nanj Pascualčka. Fantu je bilo odleglo, smejal se je in trdil, da ne čuti več drugega ko lahno srbečico. Vrnivši se domov je bil oče videti mirnejši. Zdravnik v Valenciji je bil malemu naredil ubod. Resnoben možak! Pascualčka je potolažil z dobrimi besedami, pri tem pa se je pritoževal, da so ga tako pozno svéta vprašali.

Teden dni sta oba moška vsak drugi dan odšla v Valencijo, nekega jutra pa se Pascualček ni mogel geniti. Kriza se je vnóvič pojavila, še hujša, tako da je uboga mati vzklikala od groze. Šklepetal je z zobmi in jadikoval, da mu je pri tem prihajala pena okoli ust; nabrekle oči so mu ven molele nalik velikanskim vinskim jagodam. Vzpenjal se je kvišku v bolestnih krčih in mati se mu je obešala za vrat vreščeč od prepasti, medtem ko je Caldera, molčljivi hrust, tiščal s pokojno močjo Pascualetu roke in ga siloma držal v negibnosti. «Fill meu! Fill meu!» je plakala mati. Joj, svojega sina je s težavo še spoznala. Zdel se ji je drugačen, kakor da je od njega ostal sam ovoj in da se je zli duh nastanil v njegovi notrini, ga trpinčil s krutimi kremplji in se kazal v njegovih očeh z zloveščim bleskom.

Nato je nastopil pokoj, uničenje. Vse ženstvo iz soseščine, zbrano v kuhinji, je razmotrivalo o bolnikovi usodi in zgražale so se nad mestnim zdravnikom z njegovimi vražjimi piki. On ga je pripravil v ta položaj; preden se je prepustil v zdravljenje, se je fantu bolje godilo. Razbojnik! In vlada ne kaznuje takih malopridnežev! Ne, drugih lekov ni kakor stari, «posvečeni» leki, nastali po skušnjah mnogih rodov, ki so živeli pred nami in zategadelj umeli dosti več od nas.

Neki sosed je odšel po priletno čarovnico, ki je lečila pasji ugriz in kačji pa škorpionov pik. Soseda je privedla postarnega kratkovidnega kozarja, ki je zdravil z močjo svojih ust, namreč edino s tem, da je s svojo slino delal križe po bolnikovi koži.

Zvretki planinskih zelišč in križi s slino so dajali nado na bližnjo ozdravitev, kar se je opazilo, kako bolnik po cele ure negibno in nemo upira v tla otrpel pogled, kakor bi čutil, da prihaja vanj nekaj čudnega, da ta stvar venomer raste in se polašča vsega

njegovega bitja. Skoraj je nova kriza vrgla dvom v duha ženskam, ki so razpravljale o novih odposmočkih.

Prišla je nevesta; velike oči zamorskega dekleta so bile vlažne od solz: stopivši plašljivo tik do bolnika, se je prvičkrat osnelila, prijeti ga za roko, in pri tem zardevala pod svojo cimetasto poltjo zbog te drznosti. «Kako ti gre? ...» On pa, tako zaljubljen svoje dni, se je umikal temu ljubkujočemu prijemu in, okrenivši proč oči, da je ne bi videl, se je hotel skriti, nekam ponižan zastran svojega položaja.

In mati je jokala. Nebeška kraljica! Prav slab je bil; umreti bo morali... Ko bi vsaj mogli doznati, kateri pes ga je ujedel, da bi živali odrezali jezik in iz njega napravili čaroben oblič, kakor so svetovali izkušeni ljudje!...

*

Na huerto je bila podoba, kakor da se namerava zlititi ves božji srd. Psi so ugriznili še drugal in zdravih nisi več mogel ločiti od bolnih. Vsi stekli! Otroci so iz hiš opazovali skozi priprte duri neizmerne poljane s preplašenimi očmi; ženske so hodile v strujenih skupinah po vijugastih stezah in se nemirno ogirale na vse strani; drhtele so in podvzvale korak, čim je izsa sladkornega trsja zadonel prvi lajež.

Ljudje niso zaupali lastnim domačim psom, ako so jih videli, da žalostno sopejo in se jim sline cedé. In hrta, lovskega spremljevalca, bevskačjoče ščene, hišnega varuha, strahotnega ovčarskega psa, ki ga privezujejo k vozu, da pazi v gospodarjevi odsotnosti, so deli na opazovanje ali pa jih hladno žrtvovali za dvoriškim zidom.

«So že tu! so že tu!» se je vpilo od kmetije do kmetije za obvestilo, da gre mimo tropa psov, tulečih, sestradanih, z blatno volneno ali ščetinasto dlako, preganjanih noč in dan na begu brez očiha; iz oči pa jim je sevala biaznost od divjega ščuvanja. Zona je oblivala huerto; hiše so zapirale svoja vrata, vsepovsod so bile naperjene puške kratuše.

Strelji so se razlegali iz ločja; z visokih orníc, iz pristavskih oken, in kadar so se klatoži, zavrnječaj in zasledovani na vseh koncih, okrenili proti morju v pobesnelem diru, so jih cariniki, utaborjeni na ozkem pasu predovine, jemali na muho in jih sprejemali z izstrelom: psi so se obrnili, uhajali med močmi, ki so jih zasledovali s puško roki, in marsikaka žival je obležala slegnjena ob prekopu. Zvečer pa so daljni strelji parali negotovo tišino pianjave. Sleharna oblika, ki se je premikala v mraku, je

prizvala kroglo proti sebi; okoli pristav je pok iz mušket odgovarjal zamolklemu lajanju. Ljudje, ki so se bali medsebojne groze, so se ogibali drug drugemu. Čim se je znočilo, je huerta ostala brez luči, brez žive duše po stezah in stegnah, kakor da se je smrt polastila turobne ravnice, ki je bila zelena in vedra ob solnčnih urah. Majhen rdeč madež, solza svetlobe, je drgetala v tej temini: prihajala je od Calderovih, kjer so ženske sedele na tleh okoli svetiljke in vzdihovale preplašene ob bolnikovem rezkem vreščanju, ob šklepetanju njegovih zob, ob šumenju njegovih mišic, vijočih se pod rokami, ki so ga čvrsto držale.

Mati se je oklepala vratu temu besnežu, ki so se ga moški bali. Toliko da jo je poznal! To ni bil več o n, s svojimi izbuljenimi očmi, s posinelim črnkastim obrazom, s to zvijavico trpinčene zveri, s tem jezikom, ki je molel iz penastih mehurcev, hropeč od neugasljive žeje. Klical je smrt obupno ječeč, tolkel z glavo ob zid in skušal gristi; vendar je bil še njen sin, in ona se ga ni bala kakor drugi. Preteča usta so se ustavljala ob prepadlem obličju, orošenem s solzami: «Mama! mama!» V svojih kratkih izprebistrskih in izpreumljajih jo je spoznal. Nikar naj se ga ne boji: nikdar je ne bo ujedel! Kakor da je potreboval žrtve, da bi potolažil svojo besnost, si je zasajal zobe v roke in se mrevaril, da je brizgala kri.

«Fill meu! Fill meu!» je stokala mati.

Otirala mu je mrtvaško peno z usten, potem pa si devala robec na oči brez strahu, da bi se oskrunila. Caldera se v svoji mrkli resnosti ni zmenil za grozeči bolnikov pogled, ki se je z divjo razjarjenostjo upiral vanj. Nesrečnik ni več prizanašal svojemu očetu, a krepkobni Caldera ga je ne glede na pretnje teh ust pritiskal na posteljo, kadar je skušal pobegniti, da bi nosil po svetu strašansko bolelost, ki mu je trgala drob.

Napadi niso prihajali več po dolgih presledkih: trajali so skoro zdržema, in besnež se je otepal, razpraskan in okrvavljen od svojih lastnih ugrizov, prsten v obraz, zavitih, citronastih oči nalik pošastni zverini, zunaj človeškega plemena. Žene so plakale vse iz sebe. Smrt je bila gotova: žal jim je bilo dolgih ur, morebiti dni krutega mučeništva, ki je še preostajalo ubogemu Pascualčku.

*

Caldera ni našel med svojimi sorodniki in prijatelji srčnih ljudi, ki bi mu pomagali krotiti bolnika. Vsi so se preplašeno ozirali proti durim spalnice, kakor da se za njimi skriva največja nevarnost. Streljati se po stezah vzdolž pretokov, to je možato; zabod z

nožem se lahko vrne; na kroglo odvrneš z drugo; ali ta peneča se usta, na žalost, ubijajo s svojim ugrizom! Oj, te boleznih brez leka, ko se človek zvija v brezkončni mrtvaščici liki kuščar, ki si ga z rovnico presekal na dvoje...

Svoje matere ni več poznal. V poslednjih izprebistrkih jo je z nežno osornostjo pahnil od sebe. Proč naj gre! Nič več je neče videti! Boji se, da bi ji prizadel kaj hudega! Prijateljice so odvedle ubogo ženo iz stanice in jo siloma držale v kotu.

Caldera je v skrajnem naporu svoje mroče volje privezal bolnika za posteljo. Velike obrvi so mu trepetale, ker mu je šlo na jok, ko je večkrat zadrnil vrv in tako pričvrstil mladiča na ležišče, kjer se je rodil. Očetu je bilo, kakor da ga pokopava in mu grebe jamo. Bolestnik se je otepal v blaznih krčih pod otrplimi rokami, in Caldera se je moral silno napenjati, da ga je spravil pod spono, ki so se zajedale v polt. Živeti toliko let, naposled pa biti primoran v tak posel! Ustvariti življenje, potlej pa želeti, da bi čimprej ugasnilo, ker te je groza tolikere brezplodne muke!... Mili Bog! Čemu ne bi končal takoj tega siromačka, ki mu smrt itak ne uide?

Zaprl je sobne duri, da bi ubežal grozi tega vreščanja; ali po hiši je še vedno odmeval sopot besnila, ki mu je odgovarjalo ihtenje matere in sosedinj, zbranih okrog umirajoče svetilnice...

Caldera je udaril z nogo po tleh. Tiho, ženske! A prvič so prekršile njegovo povelje. Nato je odšel, bežeč pred tem zborom tugovanja.

Delala se je noč. Pogled mu je krenil proti ozkemu zlatemu traku, ki je na obzorju naznanjal beg dneva. Nad glavo so mu sevale zvezde. Od jedva vidnih poslopij je prihajalo rezgetanje, lajanje, krokanje, poslednji utripi živalskega življenja pred spajanjem. Odurni možak je začutil neko praznoto sredi te slepe prirode, ki je bila neobčutna za bol živih bitij. Kaj je bila njegova gorest mar svetlobnim točkam, ki so zrle nanj z višav?...

Vnovič mu je oddaljeno bolnikovo tuljenje udarilo na uho skozi odprto okence v spalnici. Nežnost iz prvih časov očetovstva se mu je zganila na dnu duše. Spomnil se je prečutih noči, ko je prenašal in pestoval malčka po tej sobi ob detinskih boleznih. Sedaj tudi večí in ječí, pa brez upanja, v mukah pozemskega peklà, ki se zaključí s smrtjo.

Caldera se je zgrozil in segel z rokama na čelo, kakor da hoče pregnati grozovito misel. Potem je bil videti neodločen.

Čemu pa ne?

«Da ne bo več trpel... da ne bo več trpel!»

Fran Albrecht / Dve pesmi

Stopil je v hišo pa se precej vrnil s svojo staro dvocevko: zdirjal je k lini, kot bi se bal, da si bo morda premislil, in vtaknil orožje skozi odprtino.

Začul je še tesnobno kolcanje, škripanje z zobmi, besni krik, a čisto blizu, kakor da je tik nesrečneža. Oči, vajene mraku, so mu razločile v ozadju žalne sobe život, ki je drgetal, blede liso obličja, ki se je zdaj prikazovalo, zdaj izgibalo v obupnih trzajih.

Ustrašil se je trepetanja svojih rok, utripanja svojih žil, on, sin huerte, ki mu je bil lov edino razvedrilo, vaje streljati ptice, skoro ne da bi jih pogledal.

Vik uboge matere ga je domislil drugega, daljnega, jako dalj- nega vpitja — dvaindvajset let je tega — ko je povila svojega sina edinca na isti postelji.

Kako! Takšen konec!... Oči, obrnjene kvišku, meglene od solz, so videle nebo črno, jako črno, brez zvezdice:

«Gospod! da ne bo več trpel! da ne bo več trpell!» In ponav- ljajoč te besede, je naslonil puško na ramo, potlej poiskal sprožila s trepetajočim prstom... In dva strela sta počila!

(Iz španščine prevel A. D.)

Fran Albrecht / Dve pesmi

Svojim prijateljem!

Kdo je bedél z menoj nad prepadi mojih prečutih noči,
kdo izmed vas, ki nekoč ste mi bili prijatelji?

Kdo je ljubil z menoj, kdo izdajal, kdo molil in klel,
kdo svojo dušo z menoj na križ sramote razpel? (??)

Kdo je bil v pèklu z menoj, kdo v paradižu moj drug,
kdo je praznil z menoj bokale veselja in muk?

Si bil to ti, ki misliš, da si svetnik,
pa malikuješ laž, ti, svoje svetosti lažnik?

Ali nemara ti, ki si drugim — ne sebi! — sodnik,
ti, svoje krivice glasnik, tuje pravice krvnik?

Ali pa ti, modrijan-poštenjak, ki skrivaš oči
in stopaš oprezno, da se ti v duši laž ne vzbudi?

O, prišel bo čas in jaz se otrem svojih in vaših verig:
i tvoje sodbe, sodnik, i tvoje laži, o svetnik.

In brizgnil bo plamen leden iz prepadov mojih noči,
tedaj se pozdravimo in se pogledamo ostro in strmo v oči!